

(مورد مطالعه: اداره کل آموزش فنی و حرفه‌ای استان گلستان)

علی عباس نژاد^۱

سید محمدرضا حسینی^۲

پرویز سعیدی^۳

محمود رضا مستقیمی^۴

چکیده

توجه به کارآفرینی و آموزش آن، طی سال‌های اخیر در سطح تحصیلات عالی مطرح گشته؛ و نیاز به دانش‌آموختگان کارآفرین، در راستای توسعه برنامه‌های آموزشی پایدار، جهت ترویج کارآفرینی در کشور افزایش یافته است. بر این اساس هدف از این پژوهش شناسایی عوامل مؤثر بر توسعه کارآفرینی با رویکرد اشتغال دانش‌آموختگان دانشگاهی (مورد مطالعه: اداره کل آموزش فنی و حرفه‌ای استان گلستان) می‌باشد. روش تحقیق حاضر توصیفی از نوع پیمایشی و از منظر هدف، کاربردی است. روش گردآوری اطلاعات نیز به صورت میدانی و کتابخانه‌ای بوده و روش نمونه‌گیری به صورت نمونه‌گیری تصادفی ساده می‌باشد. افراد جامعه آماری تحقیق حاضر جهت گردآوری داده‌ها شامل اساتید دانشگاهی خیره در زمینه مدیریت کارآفرینی و مدیران خیره حوزه اشتغال و کارآفرینی اداره کل آموزش فنی و حرفه‌ای استان گلستان تعیین گردید. این پژوهش نظام یکپارچه آموزشی کارآفرینانه، رهبری کارآفرینانه، توسعه کارآفرینی، چشم‌انداز کارآفرینانه دانشگاه، اشتغال‌پذیری دانش‌آموختگان، استقرار فرهنگ کارآفرینانه، زیرساخت‌های دانشگاهی، ویژگی کارآفرینانه فردی دانش‌آموختگان، و پژوهش‌های نوآورانه را به عنوان مؤلفه‌های اصلی شناسایی کرده است که جهت اعتبار سنجی آن‌ها از روش دلفی و برای سنجش روایی، مقدار آماره تی مورد استفاده قرار گرفت. نتایج حاصل از روایی نشان داد که کلیه متغیرهای پژوهش از روایی مناسب برخوردار می‌باشند. بنابراین پیشنهاد می‌گردد مدیران ذی‌ربط با تکیه بر مؤلفه‌ها و زیر مؤلفه‌های این پژوهش زیرساخت‌های لازم را در محیط‌های آموزشی ایجاد نمایند.

واژه‌های کلیدی: مدیریت کارآفرینی، کارآفرینی، توسعه کارآفرینی، دانش‌آموختگان، پژوهش نوآورانه

^۱ نویسنده اول: علی عباس نژاد، دانشجوی دکتری، رشته کارآفرینی، گرایش توسعه، واحد علی آباد کتول، دانشگاه آزاد اسلامی، علی‌آباد کتول، ایران.

^۲ استاد راهنما اول و نویسنده مسئول: سید محمدرضا حسینی، گروه تحصیلات تکمیلی، گروه مدیریت، واحد علی آباد کتول، دانشگاه آزاد اسلامی، علی‌آباد کتول، ایران.

^۳ استاد راهنما دوم: پرویز سعیدی، گروه مدیریت، واحد علی آباد کتول، دانشگاه آزاد اسلامی، علی‌آباد کتول، ایران.

^۴ استاد مشاور اول: محمودرضا مستقیمی، گروه مدیریت، واحد علی آباد کتول، دانشگاه آزاد اسلامی، علی‌آباد کتول، ایران.

امروزه کارآفرینی به یکی از مهم‌ترین و گسترده‌ترین فعالیت‌های دانشگاه‌ها تبدیل شده است. دانشگاه‌ها ملزم شده‌اند برای ترقی و ترویج آموزش کارآفرینی ببیندیشند، چون نسل جوان نیاز دارد که بدانند چطور در برابر محیط‌های ناامن و پیچیده و قوانین و مقررات در بازار کار به‌طور انعطاف‌پذیر عمل کند. اهداف آموزش کارآفرینی را افزایش آگاهی و درک فرآیند شروع کسب و کار جدید، توسعه یک مسیر شغلی، درک روابط میان رشته‌های دانشگاهی و افزایش و تقویت مهارت‌های کارآفرینانه می‌داند. توسعه فرهنگ کارآفرینی، انجام حمایت‌های لازم از کارآفرینان، ارائه آموزش‌های موردنیاز به آنان و انجام تحقیقات و پژوهش‌های لازم در این زمینه بوده است. تأمل در وضعیت اقتصادی و روند مراحل پیشرفت و توسعه در کشورهای پیشرفته و در حال توسعه که به موضوع کارآفرینی توجه نموده‌اند، نشانگر آن است که این کشورها توانسته‌اند به پیشرفت‌های چشمگیری در زمینه‌های مختلف اقتصادی و اجتماعی دست یابند و یا حداقل بحران‌های پیش‌آمده را به‌سلامت پشت سر گذاشته و بحران‌هایی که وقوع آن‌ها را در آینده پیش‌بینی می‌کردند را مهیا نمایند. در کشور ما در چندساله اخیر به موضوع کارآفرینی توجه شده و قبل از آن، به‌جز چند مورد خاص، تقریباً سابقه‌ای در زمینه فعالیت در خصوص آن وجود نداشته است. کارآفرینی دارای مفهوم بسیار وسیع و باارزشی است و منحصر کردن این مفهوم به اشتغال‌زایی، برداشتی ناصحیح از آن می‌باشد. اشتغال مترادف کارآفرینی نیست، اما یکی از نتایج مسلم کارآفرینی، اشتغال است و یکی از ابزارهای مؤثر توسعه اشتغال به‌ویژه وقتی که اساس کار بر استفاده از منابع و فرصت‌ها می‌باشد، کارآفرینی است. بی‌تردید گسترش کارآفرینی می‌تواند گره‌گشای بسیاری از مشکلات موجود در بخش اشتغال کشور بوده و راه توسعه‌ی همه‌جانبه را هموار نماید. در شرایط کنونی ایجاد فرصت شغلی برای انبوه بیکاران کشور به‌ویژه فارغ‌التحصیلان بیکار یکی از مهم‌ترین دغدغه سیاست‌گذاران و تصمیم‌گیران کلان کشور است به‌عبارت‌دیگر مسئله اشتغال دانش‌آموختگان طی سال‌های اخیر در ایران به‌عنوان یکی از چالش‌های اساسی و اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی و در زمره مهم‌ترین تهدیدهای امنیت و توسعه ملی مطرح شده است. (فراستخا، ۲۰۰۴)

در سال‌های اخیر با توجه به برخی از اشکالات آموزش عالی مانند عدم امکان جذب مؤثر فارغ‌التحصیلان در بازار کار، عدم رعایت تناسب بین رشته‌های تحصیلی و فعالیت‌های شغلی و جذب حداکثری فارغ‌التحصیلان دانشگاه‌های نظری در بخش‌های غیر تولیدی و غیر مؤثر، به دانشگاه جامع علمی کاربردی با توجه به رسالت، ماهیت و اهداف ویژه‌ای که در تربیت نیروی انسانی ماهر و کارآمد در سطوح تخصصی موردنیاز بازار کار و بخش‌های مختلف اقتصادی و صنعتی کشور دارد توجه ویژه‌ای شده است، به‌طوری‌که نقش این دانشگاه را در مقایسه با سایر دانشگاه‌های کشور در مقوله کارآفرینی و اشتغال برجسته‌تر و بارزتر

نموده است. دانش آموختگان علمی کاربردی در یکی از مشاغل تخصصی مورد نیاز بازار کار آموزش دیده و دارای دانش کافی، توانایی و تخصص لازم برای احراز آن شغل می‌باشند. آن‌ها با توجه به ماهیت این نوع آموزش‌ها در مقایسه با سایر فارغ‌التحصیلان نظام‌های آموزشی دیگر دارای نرخ بیکاری بسیار پایین‌تری هستند. مهم‌ترین عامل مؤثر در پایین بودن نرخ بیکاری دانش آموختگان علمی کاربردی، اثربخشی ماهیتی آموزش‌های علمی کاربردی در مهارت‌آموزی منطبق با نیاز بازار کار است. آن‌ها منشأ ایجاد شغل، توسعه کسب‌وکار، افزایش بازدهی در بهبود فرآیندهای کاری کشور شده، پس به انتظار استخدام دولتی نمانده بلکه خود استخدام‌کننده نیروی کار هستند. افزون بر این، دانش آموختگان دانشگاهی برای ورود به بازار کار، باید توانایی‌های سازگاری و هماهنگی با شرایط در حال تغییر جامعه خود را داشته باشند. پیشرفت فن‌آوری‌ها، هر روز زمینه‌ی فرصت‌های شغلی را تغییر داده و شغل‌های جدیدی را ایجاد می‌کند. این امر نیاز به دانش آموختگان کارآفرین و خود اشتغال را روزه‌روز افزایش می‌دهد. (حسین پور و رضایی، ۱۳۸۹) (روش‌های آموزشی، محتوای آموزشی، امکانات و تجهیزات، عامل‌های فردی، مهارت‌های آموزش گران، ویژگی‌های دانشجویان و عامل‌های محیطی از جمله عامل‌های مؤثر بر نگرش دانش آموختگان نسبت به تقویت کارآفرینی در دانشجویان می‌باشند).

لذا در این تحقیق سعی شده است مؤلفه‌های توسعه کارآفرینی با رویکرد اشتغال دانش آموختگان دانشگاهی با توجه به انبوه فارغ‌التحصیلان بیکار در کشور ارائه گردد.

مبانی نظری پژوهش

کارآفرینی

واژه "کارآفرینی" از کلمه فرانسوی "Entreprendre" به معنای "آغاز کردن" نشأت گرفته است. واژه کارآفرینی معادل فارسی کلمه "Enterpreneurship" است و معنای ایجاد کار و اشتغال‌زایی می‌دهد؛ البته کارآفرینی دارای مفهومی ارزشمندتر از اشتغال‌زایی است. (کوراتکو و همکاران ۲۰۰۷) خلاصه کردن کارآفرینی به اشتغال‌زایی، موجب نادیده گرفتن پیامدهای مثبت و مهم آن خواهد شد. کارآفرینی به همراه خود ویژگی‌های: بارور شدن خلاقیت‌ها، ترغیب به نوآوری و توسعه آن، افزایش اعتماد به نفس، ایجاد و توسعه تکنولوژی، تولید ثروت در جامعه، و افزایش رفاه عمومی نیز دارد. لذا، کارآفرینی، فرآیند ایجاد ارزش از راه تشکیل مجموعه منحصر به فردی از منابع، به منظور بهره‌گیری از فرصت‌ها می‌باشد. بنابراین، کارآفرین بنگاهی را ایجاد و اداره می‌کند، و هدف

اصلی‌اش سودآوری و رشد می‌باشد. (چیکونتا و همکاران، ۲۰۰۵) در کارآفرینی راه‌اندازی کسب‌وکار جدید و یا یک سازمان جدید، با خطرپذیری و عدم قطعیت دستاوردها روبرو است. (پور داریانی و همکاران، ۱۳۹۵)

چالش بیکاری در کشور یکی از موضوع‌هایی است که سبب لزوم توجه به کارآفرینی شده است و با استناد به نتایج آخرین سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۹۰ مرکز آمار ایران، در کل حدود ۷۶۸ هزار دانش‌آموخته دانشگاهی بیکار در کشور وجود دارد که از این شمار ۳۸ هزار و ۴۳۸ نفر در رشته‌های کشاورزی و دامپزشکی هستند، به نظر می‌رسد افراد کارآفرین و تفکر خوداشتغالی، به‌عنوان راه حل‌های موردنیاز از سوی سیاست‌گذاران و مدیران اقتصادی مورد توجه قرار گرفته است. (بدری و همکاران، ۱۳۸۵)

اهمیت کارآفرینی از نظر ایجاد اشتغال باعث شده است تا طی دهه‌های ۱۹۸۰ و ۱۹۹۰ میلادی به تدریج وفاق عمومی در کشورهای توسعه و در حال توسعه ایجاد گردد، مبنی بر این‌که بحران بیکاری جز از طریق توسعه کارآفرینی و دمیدن روح نوآوری در کالبد اجتماعی امکان‌پذیر نمی‌باشد. به همین نظیر آمریکا، کانادا، فنلاند، هند، مالزی، سنگاپور، استرالیا و آلمان سیاست‌ها و برنامه‌های حمایتی گسترده‌ای را از کارآفرینان تدوین و به مرحله اجرا گذاشته‌اند. (عزیزی، ۱۳۸۲)

ضمن اینکه جامعه نیازمند دانش‌آموختگانی است که بتوانند به‌طور مداوم اطلاعاتشان را به‌روز کنند و مهارت‌های تازه را فرا گیرند. (شادفر و همکاران، ۲۰۱۲) فراگیری دانش و مهارت‌های تخصصی برای افراد علاقه‌مند به خصوص دانشجویان و دانش‌آموختگان دانشگاهی که جویای مشاغل مطلوب و چالش‌انگیز هستند همراه با آموزش‌های کارآفرینی، مهارتی و کاربردی می‌تواند آغاز فرایند تا سیس و رونق یک کسب‌وکار و قبول مخاطره در این قشر از جامعه می‌باشد. این افراد دارای ایده و نظری نو هستند و در شرایط مناسب قادرند با تکیه بر توان مهارتی، ذهنی و ریسک‌پذیری خود به‌عنوان موتور توسعه اقتصادی در جامعه مسئولیت‌پذیر باشند.

بسیاری از فارغ‌التحصیلان دانشگاهی کشور به علت عدم آشنایی با حوزه مهارت و کارآفرینی، پس از فارغ‌التحصیلی نمی‌توانند توان علمی خود را در بعد عملی اجرا نمایند لذا، بسیاری از آنان

حتی اگر موفق به کسب اشتغال در بخش خصوصی و یا دولتی گردند، از توان مهارتی کمی برخوردار خواهند بود.

کارآفرینی راهبردی مؤثر برای اشتغال جمعیت انبوه دانشجویان و دانش آموختگان و پیشرفت اقتصادی کشور محسوب می شود به کارآفرینی به عنوان راهکاری برای سوق دادن جوانان به بازار کار و رفع بیکاری دانش آموختگان جوان دانشگاهی توجه شده است. (رابرتسون، ۲۰۰۲)

در این زمینه دانشگاه ها برای پرورش نیروی انسانی باید شرایط شغلی و مهارت های لازم مورد تقاضا را شناسایی کنند، زیرا آمار دانش آموختگان بیکار دانشگاه ها تا حدودی نشان دهنده ارتباط نامناسب برنامه های درسی آموزش عالی با حوزه صنعت، مشاغل و توانایی های بالقوه موجود در صنایع است. این امر نبود متخصص های لازم در صنایع و افزایش بیکاران تحصیل کرده بدون مهارت های لازم را به دنبال خواهد داشت. (مومنی محمودی، ۲۰۱۲)

توسعه:

واژه توسعه از قرن هفدهم میلادی وارد زبان انگلیسی شد (فکوهی، ۱۳۸۲) و تقریباً از نیمه دوم قرن بیستم در جهان متداول گردید و در ابتدا توسط زیست شناسان به جای فرایند ارگانیکی به کار می رفت (مشایخ، ۱۳۷۹). از دیدگاه اقتصادی نیز توسعه به معنای توانایی اقتصادی ملی، برای ایجاد و تداوم رشد سالانه تولید ناخالص ملی قلمداد می شود (فرجادی، ۱۳۷۰) و پارامترهای اقتصادی از جمله درآمد سرانه، تولیدات صنعتی و غیره را به عنوان عوامل تعیین کننده توسعه و توسعه یافتگی قلمداد می نمایند (عظیمی، ۱۳۷۱).

به نظر جامعه شناسان و متخصصان علوم سیاسی نیز توسعه وجهی از نوسازی است که موجب تأسیس نهادهای اجتماعی و سیاسی می شود (کاظمی پور، ۱۳۷۹). به عبارتی توسعه حرکتی است به سوی یک حالت ارزشی که ممکن است در یک ساختار اجتماعی به دست آید (کلوی، ۱۳۷۶).

اشتغال:

کسی که کار یا شغلی داراست، شاغل است. وضعیت داشتن و مشغول بودن جمعیت به شغل معینی را اشتغال گویند. به عبارت دیگر، اشتغال به وضعیتی اطلاق می شود که در آن به ازای شرکت

^۱Robertson

^۲Momeni Mahmoudi

مستقیم و فعال در جریان تولید و انجام خدمات، پاداش یا مزدی به صورت نقدی یا جنسی پرداخت می‌شود. اشتغال را از نظر مشمولین آن نسبت به افراد به دو نوع تقسیم می‌کنند: ۱. اشتغال کامل و ۲. اشتغال ناقص. شرایطی از اشتغال جامعه را که در آن مشاغل جدید بیشتر از اشخاص بیکار باشد، یعنی کلیه افراد فعال جامعه بتوانند کار مناسبی را به‌آسانی پیدا کنند و در هر زمان نسبت زیادی از جمعیت مشغول کار باشند اشتغال کامل می‌نامند. (ترابی و تقوی، ۱۳۸۵)

جدول ۱: خلاصه تحقیق‌های انجام‌شده داخلی و خارجی

پژوهشگر	عنوان پژوهش	نتایج
صنعت خواه (۱۳۹۳)	نیازسنجی بازار کار و رابطه‌ی آن با اشتغال دانش‌آموختگان دانشگاه‌ها	بیکاری در بین فارغ‌التحصیلان، به علت عدم انطباق تحصیلات دانشگاهی و بازار کار، در سطح بالایی قرار دارد.
اولادیان و همکاران (۱۳۸۹)	بررسی عوامل مؤثر بر توسعه کارآفرینی از دیدگاه دانش‌آموختگان و مدیران کارآفرینی به‌منظور فراهم آوردن الگو مناسب برنامه درسی دوره کارشناسی علوم تربیتی	توجه به اهداف و مفاهیم آموزشی، توجه به فرآیند آموزشی، توجه به منابع انسانی و امکانات آموزشی، ارزشیابی آموزشی، ریسک‌پذیری افراد، انگیزه پیشرفت (نیاز موفقیت) خلاقیت افراد و منبع فردی در برنامه درسی کارآفرینی رشته علوم تربیتی تأثیر دارد.
احمدپور و همکاران (۱۳۹۴)	عوامل مؤثر بر توسعه مهارت‌های کارآفرینی دانشجویان آموزش‌دیده‌های کشاورزی ایران	مهارت کارآفرینی در سطح بالا ارزیابی شده است. مهم‌ترین عامل مؤثر بر توسعه مهارت‌های کارآفرینی عامل روحیه کارآفرینی است. عامل شخصی، محیطی و آموزشی در توسعه مهارت‌های کارآفرینی تأثیر دارد. همچنین عامل آموزشی بر عامل محیطی تأثیر دارد. در ساختار متغیر پنهان مهارت‌های کارآفرینی، بیشترین تأثیر را برنامه‌ریزی و تعیین هدف‌ها داشته است.
آقاجانی و همکاران (۱۳۹۴)	تأثیر مدل‌های آموزش کارآفرینی جاذبه و تشعشی در آموزش‌های مهارتی و نقش آن در ایجاد اشتغال کشور ایران با تکنیک دلفی فازی	در مدل‌های آموزش کارآفرینی جاذبه و تشعشی منابع مالی مهم‌ترین عامل تأثیرگذار بر آموزش‌های مهارتی می‌باشد. در حالی که سایر فاکتورها مانند تأمین اساتید و تدریس، فراگیران، تحقیق و توسعه و دانش‌دیده، تأثیر مستقیم و همچنین اشتغال تأثیر غیرمستقیم بر آموزش‌های مهارتی دارند. بین آموزش‌های مهارتی و متغیرهای آموزش کارآفرینی

<p>جاذبه و تشعشعی رابطه معناداری وجود دارد.</p>		
<p>دانشجویان دختر مراکز دارای ویژگی‌های ریسک‌پذیری، تحمل ابهام و رؤیایپردازی لازم برای کارآفرینی هستند، اما ویژگی‌های کانون کنترل درونی، نیاز به موفقیت، سلاست فکری، عمل‌گرایی و چالش‌طلبی میان دانشجویان در سطح ضعیف ارزیابی شد. اولویت‌بندی ویژگی‌های دانشجویان مجرد رویاپردازتر از دانشجویان متأهل و دانشجویان متأهل ریسک‌پذیرتر از دانشجویان مجرد بودند. بین سن و ویژگی سلاست فکری و بین معدل دیپلم و ویژگی نیاز به موفقیت رابطه مثبت و بین سن و رؤیایپردازی دانشجویان رابطه منفی وجود دارد.</p>	<p>ارزیابی ویژگی‌های کارآفرینی و بررسی رابطه متغیرهای جمعیت شناختی با این ویژگی‌ها در میان دانشجویان دختر مراکز علمی کاربردی استان گلستان</p>	<p>عباسی و همکاران (۱۳۹۱)</p>
<p>در نیجریه آموزش کارآفرینی توصیه می‌شود، در برنامه آموزشی برای مؤسسات آموزش عالی تعبیه شده است. به طوری که دانشجو برای ایجاد یک طرح کسب‌وکار در حین گذراندن دوره ساخته می‌شود، ممکن است مورد حمایت کارآفرینان موجود یا کسب‌وکار یا سازمان‌های موفق، نهادهای دولتی یا سازمان‌های غیردولتی که مسئول چنین فعالیت‌هایی هستند قرار گیرند.</p>	<p>توسعه کارآفرینی در میان فارغ‌التحصیلان دانشکده‌ها کسب‌وکار / مدیریت و اقتصادی در نیجریه</p>	<p>آکپومی (۲۰۰۸)</p>
<p>این مطالعه پیشنهاد کرده است که رهبران دولت و مردم مالزی باید راهبردهای مناسب را تهیه کنند (برای مثال مشاوره در مدرسه)، که باعث تشویق و مشارکت بیشتر جوانان در فعالیت خوداشتغالی خواهد شد.</p>	<p>هدف از این مطالعه بررسی تأثیر تعدیل‌کننده خود انگیزشی بر رابطه بین مهارت‌های کارآفرینی و کارآفرینی در میان فارغ‌التحصیلان دانشگاه‌های دولتی مالزی است</p>	<p>اکپه (۲۰۱۵)</p>
<p>از عناصر مهم مورد نیاز برای نوآوری عبارت است از انعطاف و تنوع چشم‌انداز و پیاده‌سازی آن در سطح کلان و انعطاف و تنوع سازمان و ساختار دانشگاه در سطح خرد.</p>	<p>تشریح و تحلیل فرآیندهای تحول درونی دانشگاه</p>	<p>جاکوب و همکاران (۲۰۰۳)</p>
<p>فرهنگ، ساختار سازمان، محیط، حکومت و رهبری به عنوان ویژگی‌های مهم برای دانشگاه کارآفرین، در زمینه کارآفرینی هستند.</p>	<p>بررسی استراتژی دانشگاه‌ها برای انطباق با شرایط محیط</p>	<p>اسپورن (۲۰۰۱)</p>
<p>وجود یک چشم‌انداز قوی کارآفرینی و تصویب</p>	<p>بررسی نقش آموزش عالی در</p>	<p>لازارتی و</p>

مفاهیم مختلف دانش، کلیدی برای توسعه اقتصاد و تعالی بین‌المللی دانشگاه است.	توسعه و تعالی اقتصاد	تاوولتی (۲۰۰۵)
--	----------------------	-------------------

روش‌شناسی تحقیق

تحقیق از لحاظ هدف جهت‌گیری می‌تواند بنیادی، کاربردی، توسعه‌ای یا ارزشیابی باشد. از سوی دیگر با توجه به اینکه در این پژوهش از روش‌های مطالعه کتابخانه‌ای و نیز روش‌های میدانی نظیر مصاحبه استفاده شده است، می‌توان بیان کرد که پژوهش حاضر بر اساس روش گردآوری داده‌ها یک پژوهش پیمایشی - مقطعی است.

جامعه آماری پژوهش حاضر شامل خبرگان دانشگاهی و خبرگان نظری است. خبرگان نظری خود شامل اساتید دانشگاه در زمینه مدیریت کارآفرینی هستند. خبرگان تجربی هم مدیران حوزه اشتغال و کارآفرینی اداره کل فنی و حرفه‌ای استان گلستان می‌باشند. در انتخاب خبرگان جهت انجام مصاحبه برای نمونه‌گیری از روش هدفمند استفاده شد و مصاحبه با خبرگان تا مرحله اشباع ادامه یافت که در نهایت از دیدگاه ۱۱ نفر استفاده گردید.

در این پژوهش به منظور آشنایی و کسب آگاهی و شناخت از مؤلفه‌های خط‌مشی توسعه کارآفرینی با رویکرد اشتغال دانش‌آموختگان دانشگاهی و همچنین هماهنگی بیشتر و تشخیص متغیرهای پژوهش با تعدادی از خبرگان متخصص شامل استادان دانشگاهی مرتبط با رشته کارآفرینی، مصاحبه انجام شده است. برای انجام مصاحبه از روش مصاحبه نیم ساختاریافته استفاده شد. به این ترتیب که ابتدا سؤالات پژوهشی طرح شد و در حین مصاحبه با توجه به روند مصاحبه دیدگاه‌های جدید خبرگان نیز مورد عنایت قرار خواهد گرفت و در موارد لازم پرسش‌های جدید مطرح شد. در این روش نتایج قابل قبول و تأثیرگذاری در جهت شناخت مؤلفه‌ها حاصل گردید.

پس از گردآوری داده‌های کیفی و استخراج مفاهیم، به صورت کیفی گویه‌ها، مؤلفه‌ها و ابعاد مؤثر در اقتصاد پایدار شهری استخراج گردید. برای این منظور از روش تحلیل محتوای کیفی استفاده گردید. تحلیل محتوا یک روش پژوهش کیفی است که برای شناسایی، تحلیل و تفسیر الگوهای معنایی داده‌های کیفی استفاده می‌شود. این روش یکی از بهترین روش‌های پژوهش کیفی است که با رویکرد قیاسی یا استقرایی قابل استفاده است.

\Cross-sectional survey
\Content analysis

معمولاً برای شناخت مقوله‌های زیربنایی از مصاحبه‌های تخصصی از تحلیل تم استفاده می‌شود. با استفاده از نرم‌افزار MaxQDA می‌توان به تحلیل محتوا پرداخت. از روش تحلیل محتوا به‌ویژه برای استخراج مقوله‌ها در انواع مصاحبه در تحقیقات کیفی استفاده می‌شود.

مقوله‌های شناسایی‌شده با تکنیک دلفی فازی اعتبارسنجی و تأیید شدند. بدین گونه که تحلیل دلفی فازی طی راندهای متعدد برای شاخص‌های شناسایی‌شده صورت می‌گیرد به طوری که هر شاخصی که مقدار آن کمتر از ۰,۷ باشد برای راند بعد مورد استفاده قرار نمی‌گیرد. تحلیل دلفی فازی تا جایی ادامه می‌یابد که مقدار هیچ‌یک از شاخص‌های باقیمانده کمتر از ۰,۷ نباشد.

پس از تأیید اعتبار شاخص‌ها، جهت بررسی روایی یافته‌ها رابطه بین عامل‌ها (متغیرهای پنهان) و گویه‌ها (متغیرهای قابل مشاهده) به وسیله بار عاملی نشان داده می‌شود که مقداری بین صفر و یک است. اگر بار عاملی کمتر از ۰/۳ باشد رابطه ضعیف در نظر گرفته می‌شود. بار عاملی بین ۰/۳ تا ۰/۶ قابل قبول است و اگر بزرگ‌تر از ۰/۶ باشد خیلی مطلوب است.

یافته‌ها

ویژگی‌های جمعیت شناختی

این مطالعه بر اساس دیدگاه ۱۱ نفر از خبرگان حوزه مورد مطالعه انجام شده است که ویژگی آنان در جدول ذیل ارائه گردیده است.

جدول ۴-۱- ویژگی‌های جمعیت شناختی

درصد	فراوانی	ویژگی‌های جمعیت شناختی	
۸۲٪	۹	مرد	جنسیت
۱۸٪	۲	زن	
۹٪	۱	کمتر از ۳۵ سال	سن
۲۷٪	۳	۳۵ تا ۴۵ سال	
۶۴٪	۷	۴۵ سال و بیشتر	
۱۸٪	۲	کارشناسی ارشد	تحصیلات
۸۲٪	۹	دکتری	
۴۵٪	۵	۱۰ تا ۲۰ سال	سابقه کاری
۵۵٪	۶	بالای ۲۰ سال	
۱۰۰٪	۱۱	کل	

پس از انجام مصاحبه و بررسی داده‌ها و کدگذاری آن‌ها، ۹ مقوله و ۴۳ زیر مقوله شناسایی شدند که از بین آن‌ها تنها زیر مقوله "بین‌المللی سازی دانشگاه‌ها" در راند اول تحلیل دلفی فازی حذف گردید و در راند دوم به دلیل اینکه مقدار تمامی شاخص‌ها بیشتر از ۰,۷ بود تحلیل دلفی فازی متوقف گردید.

حال جهت سنجش روایی زیر مقوله‌ها بار عاملی محاسبه گردید که نتیجه آن در جدول ۴,۲ نشان داده شده است. برای بررسی معناداری همبستگی‌های مشاهده شده از روش‌های خودگردان سازی (بوت استراپ)^۲ و یا برش متقاطع جک نایف^۳ استفاده می‌شود. در این مطالعه از روش خودگردان سازی جهت به دست آوردن آماره تی استفاده شده است. در سطح خطای ۵٪ اگر مقدار آماره تی بزرگ‌تر از ۱/۹۶ باشد همبستگی‌های مشاهده شده معنادار است.

جدول ۴,۲ سنجش روایی گویه‌ها

سازه‌ها	گونه‌ها	بار عاملی	آماره تی
نظام یکپارچه آموزشی کارآفرینانه	آموزش کاربردی کارآفرینانه	۰/۸۸۸	۴۳/۸۸
	بازنگری در رشته‌ها با نگاه بین‌رشته‌ای	۰/۹۳۶	۸۹/۶۴۱
	سازمان‌دهی و اجرای برنامه‌های آموزشی مستمر	۰/۸۳۳	۲۹/۱۵۲
	ارائه برنامه‌های آموزشی از راه دور	۰/۸۲۴	۲۰/۹۶۷
	فراهم‌سازی محیط و فضای گروهی آموزشی	۰/۸۴۷	۳۴/۱۳۸
	شایسته‌سالاری در انتصاب اساتید دانشگاهی	۰/۸۰۲	۲۰/۱۰۴
رهبری کارآفرینانه	مدیریت کارآفرینانه کارکنان (اعضای هیئت علمی، دانشجویان و کارکنان)	۰/۷۹۵	۲۱/۶۸
	حفظ استقلال دانشگاه	۰/۸۶۴	۳۱/۳۶۲
	مدیریت درون‌سازمانی مبتنی بر کارآفرینی	۰/۸۸۷	۲۹/۱۷۵
	مدیریت برون‌سازمانی مبتنی بر کارآفرینی	۰/۸۵۵	۳۵/۰۴۹
	جذب تسهیلات دولتی و سرمایه‌گذاران	۰/۸۶۲	۳۳/۸۲۶
توسعه کارآفرینی	استقرار فناوری اطلاعات و ارتباطات	۰/۹۲۹	۷۴/۷۴۵
	برگزاری دوره‌های آموزشی مجازی در حوزه کارآفرینی	۰/۹۳۳	۵۶/۵۶۲
	وجود سامانه اطلاعاتی جهت دستیابی به دانش فنی	۰/۸۸۳	۲۳/۰۹۹

^۱Bootstrap
^۲Jackknife

سازه‌ها	گونه‌ها	بار عاملی	آماره تی
	تأمین و تخصیص منابع در حوزه کارآفرینی	۰/۹۰۶	۴۸/۶۰۸
چشم‌انداز کارآفرینانه دانشگاه	راهبرد و مأموریت کارآفرینانه	۰/۸۶۰	۳۳/۱۷۶
	داشتن چشم‌انداز و راهبردهای آینده‌نگر کارآفرینانه	۰/۸۲۰	۲۶/۰۴۹
	تعیین اهداف کوتاه‌مدت و بلندمدت کارآفرینانه	۰/۸۲۵	۱۳/۶۳۵
	تدوین سیاست‌های منعطف و حمایت‌گر	۰/۸۲۵	۲۱/۸۸۱
اشتغال‌پذیری دانش آموختگان	ارتقاء دانش و مهارت‌های آکادمیک	۰/۹۱۱	۳۵/۰۳۴
	افزایش دانش و مهارت‌های مرتبط با محیط کار	۰/۸۹۹	۶۰/۳۵۳
	تقویت مهارت‌های ارتباطی فردی و بین فردی	۰/۸۱۰	۱۸/۷۱۱
	مسئولیت‌پذیری و توانمندی افراد	۰/۵۶۹	۲/۹۶۴
استقرار فرهنگ کارآفرینانه	استقرار فرهنگ کمال‌گرایی و رشد و خودشکوفایی	۰/۸۷۸	۳۰/۹۱۵
	تغییر نگرش به کارآفرینی	۰/۸۱۵	۱۷/۶۴
	ایجاد فرهنگ یکپارچه کارآفرینانه	۰/۸۷۰	۲۶/۵۶۹
	استقرار فرهنگ مشارکتی دانش آموختگان	۰/۸۸۶	۳۴/۸۵۴
زیرساخت‌های دانشگاهی	تأمین منابع مالی موردنیاز	۰/۸۵۴	۲۳/۶۲۲
	تأمین امکانات و تجهیزات مناسب	۰/۵۵۶	۵/۸۹۱
	ارتقاء زیرساخت‌های نرم‌افزاری و سخت‌افزاری	۰/۸۵۳	۳۵/۹۸۶
	استقرار زیرساخت‌های شبکه‌ای	۰/۵۹۰	۵/۱۲۵
	تقویت و اصلاح زیرساخت‌های موجود	۰/۵۹۵	۳/۲۸۹
ویژگی کارآفرینانه فردی دانش آموختگان	روحیه کارآفرینی	۰/۷۵۵	۱۵/۶۶
	داشتن استقلال فردی	۰/۸۹۳	۴۸/۱۳
	اشتیاق در انجام کار	۰/۵۹۷	۲/۰۵۴
	سازگاری خود با تغییرات	۰/۸۴۴	۲۰/۷۰۶
	داشتن اعتمادبه‌نفس	۰/۸۹۷	۳۱/۴۳۴
	علاقه داشتن به خلق ایده و نوآوری	۰/۸۵۲	۲۳/۲۴۴
پژوهش‌های نوآورانه	ارائه تحقیقات نوآورانه	۰/۸۳۵	۳۲/۰۱۵
	پژوهش‌های بین‌رشته‌ای	۰/۵۳۵	۵/۳۳۱
	تجاری‌سازی دانش (پژوهش کاربردی)	۰/۸۲۵	۱۴/۷۳
	امکان‌سنجی اجرای تحقیقات نوآورانه	۰/۵۷۸	۳/۳۰۲

همان‌طوری که در جدول ۴،۲ مشاهده می‌شود کلیه گویه‌ها دارای بارهای عاملی بیشتر از ۰/۵ بوده و در نتیجه گویه‌ها از روایی مناسبی برخوردار بودند. همچنین با توجه به این‌که آماره t گویه‌ها بالاتر از ۱/۹۶ می‌باشد، پس همبستگی متغیرها معنادار هستند.

نتیجه‌گیری و پیشنهادت

بر اساس نتایج حاصل از تحلیل کیفی محتوا، تعداد ۹ مقوله اصلی و ۴۳ مقوله فرعی حاصل شدند. مقوله‌های اصلی حاصله عبارت‌اند از: نظام یکپارچه آموزشی کارآفرینانه، رهبری کارآفرینانه، توسعه کارآفرینی، چشم‌انداز کارآفرینانه دانشگاه، اشتغال‌پذیری دانش‌آموختگان، استقرار فرهنگ کارآفرینانه، زیرساخت‌های دانشگاهی، ویژگی کارآفرینانه فردی دانش‌آموختگان، و پژوهش‌های نوآورانه. همچنین از میان زیر مقوله‌های شناسایی شده تنها زیر مقوله "بین‌المللی سازی دانشگاه‌ها" حذف گردیده. با توجه به محاسبه بار عاملی و آماره تی گویه‌ها مشخص گردید تمام گویه‌ها از روایی مناسبی برخوردار بوده و همبستگی آن‌ها معنادار می‌باشد.

لذا جهت استقرار نظام یکپارچه آموزشی کارآفرینانه، پیشنهاد می‌شود مدیران ذی‌ربط اقدام به ارائه آموزش کاربردی کارآفرینانه، بازنگری در رشته‌ها با نگاه بین‌رشته‌ای، سازمان‌دهی و اجرای برنامه‌های آموزشی مستمر و ارائه برنامه‌های آموزشی از راه دور کنند.

در خصوص رهبری کارآفرینانه پیشنهاد می‌شود، با به‌کارگیری مدیریت کارآفرینانه کارکنان (اعضای هیئت‌علمی، دانشجویان و کارکنان) قادر باشند استقلال دانشگاه را حفظ نمایند و برنامه‌ها و تدابیری جهت جذب تسهیلات دولتی و سرمایه‌گذاران اتخاذ گردد.

توسعه کارآفرینی نیاز مبرم به استقرار فناوری اطلاعات و ارتباطات دارد. این مهم با برگزاری دوره‌های آموزشی مجازی در حوزه کارآفرینی و سامانه اطلاعاتی جهت دستیابی به دانش فنی قابل حصول خواهد بود. همچنین با تأمین و تخصیص منابع در حوزه کارآفرینی، دستیابی به اهداف توسعه کارآفرینی قابل حصول‌تر خواهد شد.

پیشنهاد می‌شود مدیران مربوطه یک چشم‌انداز کارآفرینانه جهت ایجاد راهبرد و مأموریت کارآفرینانه در جهت توسعه کارآفرینی در نظر بگیرند. با تعیین اهداف کوتاه‌مدت و بلندمدت کارآفرینانه و تدوین سیاست‌های منعطف و حمایت‌گر دستیابی به اهداف مدون توسعه کارآفرینی تسهیل خواهد شد.

پیشنهاد می‌شود با ارتقاء دانش و مهارت‌های آکادمیک و افزایش دانش و مهارت‌های مرتبط با محیط کار، به تقویت مهارت‌های ارتباطی فردی و بین فردی پرداخته شود.

مدیران ذی‌ربط باید با استقرار فرهنگ کمال‌گرایی و رشد و خودشکوفایی سعی در تغییر نگرش به کارآفرینی داشته و با ایجاد فرهنگ یکپارچه کارآفرینانه و استقرار فرهنگ مشارکتی دانش‌آموختگان مقدمات توسعه کارآفرینی را فراهم آورند.

در خصوص زیرساخت‌های دانشگاهی، لازمه توسعه کارآفرینی تأمین امکانات و تجهیزات مناسب و ارتقاء زیرساخت‌های نرم‌افزاری و سخت‌افزاری در دانشگاه است.

داشتن استقلال فردی و اشتیاق در انجام کار از جمله عوامل مهم در توسعه کارآفرینی می‌باشد که در دوران تحصیل دانشگاه باید به آن توجه گردد.

در خصوص پژوهش‌های نوآورانه پیشنهاد می‌شود مدیران ذی‌ربط با ارائه تحقیقات نوآورانه توسط همکاری خود با دانشجویان و انجام پژوهش‌های بین‌رشته‌ای، سعی در تقویت کارآفرینی و ابعاد مربوط به آن را داشته باشند.

فهرست منابع:

- آقاجانی، م. جهانگیری، م. رئیس محمدی، ع. سلیمانی، ا. عشقی عراقی، م. (۱۳۹۴) تأثیر مدل‌های آموزش کارآفرینی جاذبه و تشعشعی در آموزش‌های مهارتی و نقش آن در ایجاد اشتغال کشور ایران با تکنیک دلفی فازی، پنجمین همایش ملی و چهارمین همایش بین‌المللی مهارت‌آموزی و اشتغال
- احمد پور داریانی، محمود و مقیمی، سید محمد (۱۳۹۵) "مبانی کارآفرینی"، تهران: انتشارات دانشگاه تهران
- احمدپور، ا.، قاسمی، ح. دادو لاکبی، م. (۱۳۹۴) عامل‌های مؤثر بر توسعه مهارت‌های کارآفرینی دانشجویان آموزشگاه‌های کشاورزی، فصل‌نامه پژوهش مدیریت آموزش کشاورزی، شماره ۳۲، بهار ۹۴
- اولادیان، م. سیف نراقی، م. نادری، ع. شریعت‌مداری، ع. (۱۳۸۹) بررسی عوامل مؤثر بر توسعه کارآفرینی از دیدگاه دانش‌آموختگان و مدیران کارآفرینی به‌منظور فراهم آوردن الگو مناسب برنامه درسی دوره کارشناسی علوم تربیتی، فصلنامه اندیشه‌های تازه در علوم تربیتی، سال پنجم، شماره دوم، بهار ۱۳۸۹
- باری، ا.، لیاقتدار، م. ج.، عابدی، م. ر. و جعفری، ا. (۱۳۸۵) بررسی قابلیت‌های کارآفرینی دانشجویان دانشگاه اصفهان، فصلنامه پژوهش و برنامه‌ریزی در آموزش، ۱۲(۲): ۹۰-۷۳
- حسین پوره، ا.، ابوطالب، ع. رضایی. (۲۰۱۱). بررسی نگرش دانشجویان کشاورزی به کارآفرینی. فصلنامه علمی پژوهشی توسعه کارآفرینی، ۳(۴)، ۱۳۵-۱۵۳.
- صنعت خواه، علیرضا (۱۳۹۳)، نیازسنجی بازار کار و رابطه‌ی آن با اشتغال دانش‌آموختگان دانشگاه‌ها؛ مورد شیراز. "پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه شیراز.

- عزیزی، محمد، ۱۳۸۲، بررسی و مقایسه زمینه‌های بروز و پرورش کارآفرینی در دانشجویان دانشگاه شهید بهشتی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شهید بهشتی.
- عباسی، کلاسیکیانی، م. بالو، م. (۱۳۹۱) ارزیابی ویژگی‌های کارآفرینی و دانشجویان دختر مراکز علمی کاربردی استان گلستان، مجله مطالعات اجتماعی و روان‌شناختی زنان، سال دهم، شماره سوم، پاییز ۱۳۹۱، ۱۶۳-۱۳۹.
- فرجادی، غ. & غلامعلی. (۱۹۹۱). بررسی تحولات نظریه‌های اقتصادی. تحقیقات اقتصادی، ۳۱(۴۴).

- Akpomi, M.E. (2008). *Developing Entrepreneurship Education Programme (EEP) for Higher Education Institutions (HEIs) in Nigeria*. Post-doctoral research project, University of Reading, UK.
- Chigunta, F., Schnurr, J., James-Wilson, D., & Torres, V. (2005). *Being "real" about youth entrepreneurship in eastern and Southern Africa*. SEED Working Paper, No. ۷۲, www.seedcenter.org/pubs/workingpapers/SEED_WP_72.pdf.
- Ekpe I. Che Razak. R. (2015) *Entrepreneurial Skill Acquisition and Youth's Self-Employment in Malaysia: How Far? Mediterranean Journal of Social Science* ISSN ۲۰۳۹-۲۱۱۷ (۲۰۳۹-۹۳۴۰) ۶۰۰ (۲۰۳۹-۹۳۴۰) ۶۰۰ ۴.
- Farasatkah, M. (2004). *Higher Education and Labor Market*. Tehran University Women Research Journal, 2(1).
- Jacob, M. Lundqvist, M. & Hellsmark, H., (2003), *Entrepreneurial Transformations in the Swedish University System: The Case of Chalmers University of Technology*, Research Policy, VOL. 32, NO. 9, pp. 1555-1569.
- Kuratko, D.F. & Hodgetts, R.M. (2007) *Entrepreneurship: Theory, process, practice*. Mason, OH: South-Western College publishers.
- Lazzeretti, L. & Tavoletti, E., (2005), *Higher Education Excellence and Local Economic Development: The Case of the Entrepreneurial University of Twente*, European Planning Studies, VOL. 13, NO. 3, PP. 475-493.
- Momeni Mahmouei, H., Kazempoor, E., & Tafreshi, M. (2011). *Competency-based curriculum; an appropriate strategy toward the development of basic competences*. Iranian Quarterly of Education Strategies, 4 (3), 143- 149 (in Persian).
- Robertson, M, (2002), *UK Undergraduate "Entrepreneurial Cultures, Backgrounds and Career Aspirations"*, Leeds Metropolitan University, Leeds.
- Sporn, B., (2001), *Building Adaptive Universities: Emerging Organisational Forms Based on Experiences of European and US Universities*, Tertiary Education and Management, VOL. 7, NO.2, pp. 121-134.